

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده اقتصاد

رساله دکتری رشته اقتصاد نفت و گاز:

**بررسی کمی آثار و تبعات اقتصادی و اجتماعی محدودیت عرضه
فرآورده‌های نفتی در چارچوب الگوی اصلاح شده ماتریس حسابداری
اجتماعی (SAM) عرضه‌محور**

نگارش:

علی فریدزاد

استاد راهنما:

آقای دکتر علی اصغر بانویی

استاد مشاور:

آقای دکتر فرشاد مؤمنی

آقای دکتر حمید آماده

تابستان ۱۳۹۲

تعهدنامه اصالت اثر

بدینوسیله اینجانب علی فریدزاد دانشجوی دکتری رشته اقتصاد نفت و گاز متعهد می‌شوم: در نگارش رساله تحصیلی خود با عنوان:
«بررسی کمی آثار و تبعات اقتصادی و اجتماعی محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی در چارچوب الگوی اصلاح شده ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM) عرضه‌محور»
امانت را رعایت کرده‌ام و نظریات مطرح شده در این رساله متعلق به اینجانب است و در تمامی مواردی که به نحوی از دیدگاه‌های دیگران بهره گرفته‌ام، منبع یا منابع هر یک را به دقت ذکر کرده‌ام. چنانچه پس از تسلیم این رساله، برای دفاع و یا حتی پس از فراغت از تحصیل معلوم شود، اصل امانت‌داری و حقوق معنوی پژوهشگران، صاحب‌نظران و استادان را رعایت نکرده‌ام، دانشگاه می‌تواند موضوع را در مراجع ذیصلاح پیگیری نموده و نسبت به ابطال حقوق مترتب بر آن، اقدام مقتضی معمول دارد.

علی فریدزاد

امضاء و تاریخ

۹۲/۸/۲۹

بسمه تعالی

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده اقتصاد

ارزشیابی رساله دکتری

با تأییدات خداوند متعال رساله آقای علی فریدزاد دانشجوی دکتری رشته اقتصاد نفت و گاز تحت عنوان:

« بررسی کمی آثار و تبعات اقتصادی و اجتماعی محدودیت عرضه فراورده‌های نفتی در چارچوب الگوی اصلاح شده ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM) عرضه محور »

در تاریخ ۹۲/۶/۲۳ با حضور امضاءکنندگان زیر انجام و با درجه عالی مورد قبول قرار گرفت.

اعضاء هیأت داوران:

امضاء	نام و نام خانوادگی	سمت
	آقای دکتر بانویی	استاد راهنما
	آقای دکتر مومنی	استاد مشاور
	آقای دکتر آماده	استاد مشاور
	خانم دکتر پروین	استاد داور
	خانم دکتر بزازان	استاد داور
	آقای دکتر عسگری	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی دانشکده و داور سوم

تقدیم بہ:

پدر و مادر عزیزم منظر امید، ایثار و از خودگذشتگی

و

ہمسر عزیزم منظر عشق، مہربانی و فداکاری

سپاسگذاری

امام صادق (ع) می‌فرمایند:

لَسْتُ أَحِبُّ أَنْ أَرَى الشَّابَّ مِنْكُمْ إِلَّا غَادِيًا فِي حَالَيْنِ: إِمَّا عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا

دوست ندارم جوانی از شما (شیعیان) را جز بر دو گونه بینم: دانشمند یا دانشجو

امالی شیخ طوسی، صفحه ۳۰۴

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت‌های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند و سلام و درود بر پیامبر اکرم حضرت محمد مصطفی (ص) و خاندان پاک او، طاهران معصوم، همه آنان که وجودمان وامدار وجودشان است.

گوییم همین دیروز بود که ترم اول دوره کارشناسی اقتصاد را در سال ۱۳۸۲ در دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی آغاز نمودم. همان روزها بود که علاقه شدید من به درس اقتصاد و استادان ارجمند برجسته دانشکده اقتصاد که هنوز خورشید وجودشان قلبم را سراسر گرما می‌بخشند، باعث شد تا تصمیم بگیرم، روزی همانند آنان من نیز بتوانم به دانشجویانم درس عشق، معرفت، جوانمردی و کمک به سرزمین مادری‌ام را بیاموزم. امروز آنچه دارم از تعلیم و تربیت همین استادان عزیز و گرامی است که قدردان زحماتشان بوده و دست تکتکشان را بوسه می‌زنم. جناب آقای دکتر علی اصغر بانویی که شاگردی ایشان را از سال ۱۳۸۴ می‌نمایم، بدون شک بیشترین نقش و اثر را در زندگی اینجانب داشته و دارند. تداوم همکاری با ایشان در سطوح کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی یکی از افتخارات اینجانب است که بر تداوم آن همواره سعی و تلاش بیش از پیش خواهم کرد. از این معلم گرانقدر که مانند پدری مهربان در کنار اینجانب مرا در این سال‌ها بویژه در تهیه و تدوین این رساله، راهنمایی فرمودند کمال تشکر و قدردانی را دارم. از استادان ارجمند جناب آقای دکتر فرشاد مومنی و جناب آقای دکتر حمید آماده بخاطر مشاوره‌هایی که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند، بسیار سپاسگذار هستم و امیدوارم در فرصت‌های بعدی در عرصه‌های علمی و زندگی بتوانم از مشورت‌ها و راهنمایی‌های ایشان بهره‌مند گردم. همچنین از زحمات بی دریغ و دقت نظر داوران محترم رساله سرکار خانم دکتر فاطمه بزازان از استادان گرانقدر و ارزشمند دانشگاه الزهرا و سرکار خانم دکتر پروین استاد برجسته دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی و جناب آقای دکتر منوچهر عسگری استاد عالیقدر دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی که از سال‌های گذشته همواره بر اینجانب حق

استادی و معلمی داشته و دارند و با نظرات ارزشمند و پربار خود به بهبود و تکمیل رساله حاضر کمک شایانی نمودند، بسیار متشکر و سپاسگذارم. آرزو دارم که در سایه استادان ارجمندم بتوانم در کسب دانش تلاش روزافزون نمایم و از راهنمایی‌ها و مشاوره‌های بی‌دریغ آنان در سال‌های پیش‌رو بهره‌مند گردم.

بدون شک تدوین این رساله، با یاری و کمک خداوند متعال و همچنین زحمات، دلسوزی و یاری عزیزانی میسر شده است که در سال‌های تحصیل و تهذیب در کنار اینجانب بوده‌اند؛ پدر و مادر عزیزم، این دو معلم بزرگوارم، که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت‌هایم گذشته‌اند و در تمام عرصه‌های زندگی یار و یاور بی‌چشم داشت برای من بوده‌اند؛

همسر عزیزم، که سایه مهربانیش سایه سار زندگی‌ام است، او که امید بخش جانم، مظهر عشق، صبر و تحمل برایم بوده و چیرگی بر دشواری‌های زندگی را برایم سهل و آسان می‌کند؛ باشد که این خردترین، بخشی از زحمات بی‌دریغ آنان را پاسخ و سپاس گوید.

علی فریدزاد- شهریورماه ۱۳۹۲

با من بانا

تا در تو خوش یابم

من در تو زست یافتم

بگذار در تو بدرخشم

بگذار در تو غروب کنم

بگذار...

چکیده

یکی از موضوعاتی که محور مباحث سیاستگذاران و صاحبان نظران اقتصادی است، محدودیت در عرضه برخی از کالاهای اساسی در کشور بویژه محصولات است که به عنوان نهاده‌های واسطه‌ای و سرمایه‌ای برای تولید سایر بخش‌های اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرند. از میان نهاده‌های واسطه‌ای، فرآورده‌های نفتی بنزین، گازوئیل و گاز مایع از جمله محصولات هستند که بخشی از عرضه آنها جهت تأمین نیازهای داخلی به واردات وابسته است. از اینرو، اختلال در عرضه این گروه از محصولات اساسی، علاوه بر آثار و تبعات مقداری و کاهش تولید سایر بخش‌های اقتصادی و درآمد گروه‌های اقتصادی اجتماعی، منجر به آثار و تبعات هزینه‌ای بر سایر بخش‌های اقتصادی و همچنین گروه‌های اقتصادی اجتماعی خواهد شد. یکی از الگوهای تعادل عمومی که می‌تواند در سنجش این آثار بکار گرفته شود، الگوی ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM) است که بدلیل محدودیت در عرضه برخی از بخش‌های اقتصادی، بکارگیری الگوی متعارف تقاضامحور SAM برای سنجش این آثار اقتصادی و اجتماعی ناتوان است. در این رساله، برای اولین بار از الگوی اصلاح‌شده تقاضامحور در قالب الگوی مختلط SAM عرضه‌محور در شرایط ویژه استفاده می‌شود. برای این منظور از الگوی مقداری اصلاح‌شده SAM عرضه‌محور در شرایط ویژه و از الگوی دوگان آن یعنی الگوی قیمتی جهت ارزیابی آثار هزینه‌ای استفاده می‌شود. متناسب با الگوی مذکور SAM حامل‌های انرژی سال ۱۳۸۵ که برای این منظور محاسبه شده است، استفاده می‌گردد. یافته‌های کلی در بخش مقداری نتایج حاصل از این مطالعه که بر مبنای سناریوی کاهش عرضه به اندازه کل واردات برای هر فرآورده نفتی ارائه شده است نشان می‌دهد که محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی به طور عمده بر بخش‌هایی مانند بخش تولید و استخراج نفت و گاز، خدمات عمده‌فروشی و خرده‌فروشی، ساخت محصولات و مواد شیمیایی و محصولات کشاورزی دارای بیشترین میزان کاهش تولید بوده است. همچنین، در میان درآمد عوامل تولید، درآمد سرمایه بیشترین کاهش را نشان می‌دهد و درآمد نیروی کار خانوارهای شهری بطور مطلق و نسبی بیش از روستایی کاهش یافته است. بررسی توزیع درآمد نهاد‌های جامعه نشان می‌دهد که درآمد خانوارهای روستایی به دلیل سهم نسبی بیشتر هزینه‌های انرژی در سبد هزینه خانوارهای روستایی به طور نسبی با کاهش بیشتری نسبت به درآمد خانوارهای شهری همراه بوده است. در بخش بررسی آثار و تبعات قیمتی، مشاهده می‌شود که افزایش قیمت بنزین، گازوئیل و گاز مایع بیشترین تأثیر را بر شاخص قیمت تولیدکننده در بخش خدمات دارد. همچنین نتایج نشان می‌دهند که با افزایش قیمت بنزین ناشی از محدودیت عرضه، شاخص هزینه‌های زندگی خانوارهای شهری بیش از خانوارهای روستایی افزایش می‌یابد این در حالی است که افزایش قیمت گازوئیل و گاز مایع، منجر به افزایش بیشتر شاخص هزینه زندگی خانوارهای روستایی شده است.

واژگان کلیدی

ماتریس حسابداری اجتماعی عرضه محور، الگوی مختلط، متغیرهای برونزا و درونزا، شرایط ویژه، فرآورده‌های نفتی

فهرست مطالب	صفحه
فصل اول: کلیات پژوهش	۱
مقدمه	۲
۱-۱. طرح موضوع و اهمیت آن	۳
۲-۱. روش‌شناسی و ساختار نظری پژوهش	۵
۳-۱. اهداف پژوهش	۹
۴-۱. واژگان اختصاصی پژوهش	۹
۵-۱. سازماندهی مطالب	۱۰
فهرست منابع و مآخذ فصل اول	۱۲
فصل دوم: بررسی وضعیت تولید، عرضه و مصرف فرآورده‌های نفتی در ایران	۱۴
مقدمه	۱۵
۱-۲. وضعیت تولید، عرضه و مصرف بنزین	۱۵
۲-۲. وضعیت تولید، عرضه و مصرف گاز مایع	۱۸
۳-۲. وضعیت تولید، عرضه و مصرف گازوئیل (نفت گاز)	۱۹
۴-۲. وضعیت تولید، عرضه و مصرف نفت سفید	۲۱
۵-۲. وضعیت تولید، عرضه و مصرف نفت کوره	۲۲
۶-۲. جمع‌بندی فصل	۲۵
فهرست منابع و مآخذ فصل دوم	۲۶
فصل سوم: پیشینه پژوهش در جهان و ایران	۲۷
مقدمه	۲۸
۱-۳. طبقه‌بندی مطالعات در قالب الگوهای تعادل عمومی داده-ستانده و SAM	۲۸
۲-۳. مروری بر مطالعات الگوی اصلاح شده داده-ستانده در ابعاد مقداری (تولید) با تأکید بر رویکرد تولید به تولید	۳۰
۳-۳. مروری بر مطالعات الگوی اصلاح شده ماتریس حسابداری اجتماعی در بعد مقداری (تولید) با تأکید بر رویکرد تولید به تولید و درآمد	۳۲
۴-۳. مروری بر مطالعات الگوی اصلاح شده ماتریس حسابداری اجتماعی در بعد قیمتی (هزینه) با تأکید بر رویکرد قیمت به قیمت و هزینه زندگی	۳۴
۵-۳. جمع‌بندی فصل	۳۴
فهرست منابع و مآخذ فصل سوم	۳۶
فصل چهارم: مبانی نظری ابعاد مقداری و قیمتی الگوی ماتریس حسابداری اجتماعی عرضه‌محور	۳۸
مقدمه	۳۹
۱-۴. روش‌شناسی ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM)	۳۹
۲-۴. روش‌شناسی الگوی اصلاح شده ماتریس حسابداری اجتماعی عرضه‌محور در شرایط ویژه با رویکرد مقداری (تولید)	۴۲
۱-۲-۴. الگوی استاندارد ماتریس حسابداری اجتماعی تقاضا محور لئونتیف در شرایط متعارف	۴۲
۲-۲-۴. الگوی اصلاح‌شده ماتریس حسابداری اجتماعی عرضه‌محور لئونتیف در شرایط ویژه	۴۵

۳-۴	روش‌شناسی الگوی اصلاح شده ماتریس حسابداری اجتماعی عرضه‌محور در شرایط ویژه با رویکرد قیمتی (هزینه‌ای).....	۵۲
۴-۴	جمع‌بندی فصل.....	۶۰
۶۱	فهرست منابع و مآخذ فصل چهارم.....	۶۱
۶۲	فصل پنجم: پایه‌های آماری، برآورد مدل و.....	۶۲
۶۲	تجزیه و تحلیل نتایج.....	۶۲
۶۳	مقدمه.....	۶۳
۶۳	۱-۵. پایه‌های آماری پژوهش.....	۶۳
۶۷	۲-۵. سناریوسازی محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی در ابعاد مقداری و قیمتی.....	۶۷
۷۰	۳-۵. تجزیه و تحلیل نتایج بر اساس الگوی اصلاح شده SAM عرضه‌محور در ابعاد مقداری.....	۷۰
۷۰	۱-۳-۵. آثار و تبعات اقتصادی ناشی از محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی بر اساس الگوی اصلاح شده SAM عرضه‌محور در ابعاد مقداری.....	۷۰
۷۵	۲-۳-۵. آثار و تبعات نسبی.....	۷۵
۷۵	۲-۳-۵. آثار و تبعات اجتماعی ناشی از محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی بر اساس الگوی اصلاح شده SAM عرضه‌محور در ابعاد مقداری.....	۷۵
۷۸	۴-۵. تجزیه و تحلیل نتایج بر اساس الگوی اصلاح شده SAM عرضه‌محور در ابعاد قیمتی.....	۷۸
۷۹	۱-۴-۵. آثار و تبعات قیمتی محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی بر شاخص قیمت بخش‌های اقتصادی.....	۷۹
۸۱	۲-۴-۵. آثار و تبعات اجتماعی ناشی از افزایش قیمت فرآورده‌های نفتی.....	۸۱
۸۴	۵-۵. جمع‌بندی فصل.....	۸۴
۸۵	فهرست منابع و مآخذ فصل پنجم.....	۸۵
۸۷	فصل ششم: جمع‌بندی مطالب و پیشنهادات سیاستی.....	۸۷
۸۸	جمع‌بندی مطالب.....	۸۸
۹۵	پیشنهادات سیاستی.....	۹۵

فهرست جداول ..... صفحه

۱۶	جدول (۱-۲). مصرف بنزین موتور در بخش‌های مختلف طی سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۸ (ارقام به درصد).....	۱۶
۱۷	جدول (۲-۲). وضعیت عرضه و مصرف بنزین در دوره ۱۳۷۸-۱۳۸۹ (واحد: هزار مترمکعب در سال).....	۱۷
۱۸	جدول (۳-۲). مصرف گاز مایع در بخش‌های مختلف طی سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۸ (ارقام به درصد).....	۱۸
۱۸	جدول (۴-۲). وضعیت عرضه و مصرف گاز مایع در دوره ۱۳۷۸-۱۳۸۹ (واحد: هزار مترمکعب در سال).....	۱۸
۱۹	جدول (۵-۲). مصرف گازوئیل در بخش‌های مختلف طی سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۸ (ارقام به درصد).....	۱۹
۲۰	جدول (۶-۲). وضعیت عرضه و مصرف گازوئیل در دوره ۱۳۷۸-۱۳۸۹ (واحد: هزار مترمکعب در سال).....	۲۰
۲۱	جدول (۷-۲). مصرف نفت سفید در بخش‌های مختلف طی سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۸ (ارقام به درصد).....	۲۱
۲۲	جدول (۸-۲). وضعیت عرضه و مصرف نفت سفید در دوره ۱۳۷۸-۱۳۸۹ (واحد: هزار مترمکعب در سال).....	۲۲
۲۳	جدول (۹-۲). مصرف نفت کوره در بخش‌های مختلف طی سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۸ (ارقام به درصد).....	۲۳
۲۳	جدول (۱۰-۲). وضعیت عرضه و مصرف نفت کوره در دوره ۱۳۷۸-۱۳۸۹ (واحد: هزار مترمکعب در سال).....	۲۳
۲۵	جدول (۱۱-۲). عرضه سه فرآورده نفتی اصلی کشور طی سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۹ (ارقام به درصد).....	۲۵

فهرست مطالب

جدول (۱-۳).	سوابق مطالعاتی الگوهای تعادل عمومی در شرایط ویژه جهت ارزیابی بعد مقداری (تولید) ... ۳۳
جدول (۱-۴).	ماتریس حسابداری اجتماعی کلان در قالب نظام حسابداری اقتصادی ۴۰
جدول (۲-۴).	ساختار کلان ماتریس حسابداری اجتماعی بر حسب حساب‌های درونزا و برونزا ۴۱
جدول (۳-۴).	ماتریس حسابداری اجتماعی بر اساس حساب‌های درونزا و برونزا و بر اساس بخش تولیدی با محدودیت و بدون محدودیت عرضه ۴۶
جدول (۴-۴).	مفهوم اقتصادی سیاست‌گذاری‌های مدل اصلاح‌شده SAM عرضه‌محور در ابعاد مقداری ۵۱
جدول (۵-۴).	ماتریس حسابداری اجتماعی بر اساس حساب‌های درونزا و برونزا و بر اساس بخش تولیدی با محدودیت و بدون محدودیت عرضه ۵۵
جدول (۱-۵).	عرضه سه فرآورده نفتی اصلی کشور طی سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۹ (ارقام به درصد) ۶۷
جدول (۲-۵).	بررسی کشش‌های قیمتی تقاضای فرآورده‌های نفتی بر اساس مطالعات انجام شده ۶۹
جدول (۳-۵).	آثار مطلق و نسبی کاهش ۳۵ درصدی عرضه بنزین بر تولید ۱۵ بخش اقتصادی با بیشترین کاهش تولید ۷۲
جدول (۴-۵).	آثار مطلق و نسبی کاهش ۱۰ درصدی عرضه گازوئیل بر تولید ۱۵ بخش اقتصادی با بیشترین کاهش تولید ۷۳
جدول (۵-۵).	آثار مطلق و نسبی کاهش ۳۰ درصدی عرضه گاز مایع بر تولید ۱۵ بخش اقتصادی با بیشترین کاهش تولید ۷۴
جدول (۶-۵).	آثار مطلق و نسبی کاهش عرضه فرآورده‌های نفتی بر توزیع درآمد عوامل تولید ۷۶
جدول (۷-۵).	آثار مطلق و نسبی کاهش عرضه فرآورده‌های نفتی بر توزیع درآمد نهادهای جامعه ۷۷
جدول (۸-۵).	سهم هزینه‌های انرژی سالیانه خانوارها در دهک‌های منتخب شهری و روستایی ۷۸
جدول (۹-۵).	نتایج آثار و تبعات قیمتی محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی بر شاخص قیمت تولیدکننده برای ۱۰ بخش اقتصادی با بیشترین افزایش قیمت (درصد) ۸۰
جدول (۱۰-۵).	نتایج آثار و تبعات قیمتی محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی بر متوسط افزایش شاخص قیمت تولیدکننده ۸۱
جدول (۱۱-۵).	نتایج آثار و تبعات افزایش قیمت فرآورده‌های نفتی بر شاخص هزینه زندگی (درصد) ۸۳

فهرست نمودارها..... صفحه

نمودار (۱-۱).	طبقه‌بندی از الگوسازی تعادل عمومی داده-ستانده و ماتریس حسابداری اجتماعی در شرایط متعارف و ویژه ۷
نمودار (۱-۲).	وضعیت تولید و مصرف بنزین در طی سال‌های ۱۳۷۸-۸۹ ..... ۱۷
نمودار (۲-۲).	وضعیت تولید و مصرف گاز مایع در طی سال‌های ۱۳۷۸-۸۹ ..... ۱۹
نمودار (۳-۲).	وضعیت تولید و مصرف گازوئیل در طی سال‌های ۱۳۷۸-۸۹ ..... ۲۰
نمودار (۴-۲).	وضعیت تولید و مصرف نفت سفید در طی سال‌های ۱۳۷۸-۸۹ ..... ۲۲
نمودار (۵-۲).	وضعیت تولید و مصرف نفت کوره در طی سال‌های ۱۳۷۸-۸۹ ..... ۲۴
نمودار (۱-۳).	طبقه‌بندی از الگوسازی تعادل عمومی داده-ستانده و ماتریس حسابداری اجتماعی در شرایط متعارف و ویژه ۲۹

فصل اول:

کلیات پژوهش

مقدمه

در حال حاضر یکی از موضوعاتی که بیش از گذشته مورد توجه سیاستگذاران و صاحبانظران اقتصادی است، بررسی آثار اقتصادی ناشی از محدودیت در واردات برخی از کالاها و خدمات به کشور بویژه برخی کالاهای اساسی بوده است. از آنجایی که عرضه برخی از کالاها و خدمات در هر بخش اقتصادی متشکل از تولید داخلی و واردات است، بدیهی است که با محدودیت در واردات، محدودیت عرضه در آن بخش اقتصادی بوجود خواهد آمد. یکی از بخش‌هایی که قسمتی از نیازهای اقتصاد کشور در آن از طریق واردات صورت می‌گیرد، بخش تولید فرآورده‌های نفتی است که بر این اساس، از میان پنج فرآورده اصلی و عمده تولیدی در پالایشگاه‌های کشور، بخشی از تأمین مصرف داخلی بنزین، گازوئیل و گازمایع مورد نیاز در کشور از طریق واردات انجام شده است. یکی از موضوعاتی که در سال‌های اخیر مورد توجه پژوهشگران در سطح بین‌المللی قرار گرفته است، تفکیک میان شرایط متعارف و شرایط ویژه در اقتصاد است. عموماً تا هنگامی که تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی به شکل متعارف و بدون هیچگونه محدودیتی صورت پذیرد، بخش‌های مختلف تقاضاکننده، می‌توانند به تبع آن بدون هیچگونه محدودیتی از کالاها و خدمات ارائه شده توسط بخش عرضه‌کننده استفاده نمایند. اما در برخی مواقع، با ایجاد شرایط خاص و ویژه، برخی از فعالیت‌های اقتصادی به دلایل متعددی مانند جنگ‌های داخلی یا خارجی، محدودیت در واردات برخی از کالاهای واسطه‌ای مورد نیاز برای ادامه فعالیت تولید بخش مورد نظر بدلالی نظیر تحریم یا از میان رفتن زیرساخت‌های اقتصادی مانند بلایای طبیعی (سیل، زلزله و ...) با محدودیت‌های متعددی در تولید کالاها و خدمات مواجه شده و بخش‌های دیگر نمی‌توانند مشابه گذشته از بخش دچار محدودیت عرضه، کالا یا خدمت تقاضا نمایند. مشابه این وضعیت را می‌توان در بخش عرضه فرآورده‌های نفتی کشور تصور نمود بطوری که در میان فرآورده‌های نفتی اصلی کشور، بخشی از مصرف داخلی محصولات بنزین، گازوئیل و گازمایع از طریق واردات تأمین می‌گردد. محدودیت در واردات این فرآورده‌های نفتی که بخشی از کالاهای اساسی استراتژیک در بخش تولید کشور محسوب می‌شوند، می‌تواند شرایط ویژه را در کشور ایجاد نموده و موجبات آسیب‌پذیری به سایر فعالیت‌های اقتصادی و تولید کالاها و خدمات دیگر بخش‌ها را از جمله بخش حمل و نقل فراهم آورد. هر چند در دو سال گذشته طرح هدفمندی یارانه‌های حامل‌های انرژی در کشور به اجرا گذاشته شد، با این وجود طرح مذکور نتوانسته است که کشور را از مواجهه با شرایط ویژه خارج نماید و در نتیجه رویدادهایی مانند تحریم‌های اقتصادی می‌توانند عرضه فرآورده‌های نفتی وارداتی به کشور را تهدید نماید. از اینرو، در این پژوهش، محور اصلی مسئله، بررسی و سنجش کمی آثار و تبعات اقتصادی و اجتماعی ناشی از محدودیت در عرضه فرآورده‌های نفتی یادشده در شرایط خاص و ویژه است که در این تحقیق مورد تبیین قرار

گرفت و در ادامه مباحث بدان اشاره خواهد شد. از این جهت، در بخش دوم، به طرح موضوع و اهمیت آن پرداخته می‌شود و سؤالات اساسی تحقیق در این بخش ارائه می‌گردند. در بخش سوم، به بررسی اجمالی از الگوی نظری مورد استفاده در این پژوهش پرداخته می‌شود و ویژگی‌های پژوهش بر همین مبنا نسبت به سایر مطالعات ارائه خواهد شد. بخش چهارم به بررسی اهداف پژوهش اختصاص دارد و در بخش پنجم واژگان اختصاصی طرح (واژگان کلیدی) پژوهش ارائه شده است.

۱-۱. طرح موضوع و اهمیت آن

همان‌طور که در مقدمه نیز اشاره شد، در حال حاضر مسئله عرضه فرآورده‌های نفتی به عنوان یکی از نهاده‌های مهم تولیدی در کشور و تأمین امنیت عرضه این نهاده‌ها در شرایط وجود تحریم‌های اقتصادی و محدودیت در واردات برخی از کالاهای اساسی، موضوعی است که برای سیاستگذاران و فعالیت اقتصادی و نهادهای داخلی جامعه از اهمیت بسیاری برخوردار است. بررسی اجمالی آمارها در بخش عرضه انرژی کشور نشان می‌دهد که تأمین عرضه سه فرآورده عمده نفتی شامل بنزین، گازوئیل و گاز مایع که سهم زیادی از سبد فرآورده‌های نفتی مصرفی در بخش‌های مختلف اقتصادی را شامل می‌شوند، نیازمند واردات از خارج می‌باشد. این مسئله با توجه به تحریم‌های اقتصادی و ایجاد محدودیت در واردات این کالای استراتژیک، کشور را با تحمل هزینه‌های مختلف در بخش‌های اقتصادی و اجتماعی مواجه می‌سازد. به عبارت دیگر از آنجایی که محصولات مذکور هم به عنوان کالاهای واسطه‌ای بخش‌های مختلف اقتصادی بشمار می‌آیند و هم به عنوان کالای نهایی در برخی از بخش‌ها و توسط نهادهای داخلی جامعه مصرف می‌گردد، واردات فرآورده‌های نفتی در طبقه‌بندی واردات کالاهای واسطه‌ای و مصرفی قرار می‌گیرند.

جهت کاهش وابستگی به واردات فرآورده‌های نفتی و تأمین مصرف داخلی فرآورده‌های نفتی کشور در سال‌های اخیر، راهکارهای متعددی به صورت اجرایی مطرح شده و یا در قالب طرح‌های مطالعاتی مختلف در دستگاه‌های اجرایی پیشنهاد شده است. یکی از راهکارهای برون‌رفت از مسئله کاهش واردات فرآورده‌های نفتی، افزایش عرضه فرآورده‌های نفتی از طریق ساخت پالایشگاه‌های جدید و ایجاد ظرفیت تولیدی است. برنامه شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران نیز در سال ۱۳۸۸ مبنی بر ساخت هفت پالایشگاه جدید جهت افزایش ظرفیت تولید در داخل ارائه شد که با توجه به برخی مشکلات در تأمین سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی جهت تکمیل این پروژه‌ها، در عمل روند ساخت پالایشگاه‌های جدید و افزایش

ظرفیت پالایشی در کشور با مشکل مواجه شده است^۱. ساخت و ایجاد پالایشگاه در حدود ۵ سال به طول می‌انجامد و فرآیندی زمان‌بر می‌باشد، در نتیجه نمی‌توان از این راهکار در کوتاه‌مدت برای حل مسئله کمبود تولید فرآورده‌های نفتی در داخل استفاده نمود.

یکی دیگر از راهکارها جهت ایجاد توازن میان مصرف و نیاز داخلی و عرضه فرآورده‌های نفتی، کنترل مصرف فرآورده‌های مذکور از طریق سیستم سهمیه‌بندی و کنترل مصرف است که در قالب قانون هدفمندی یارانه‌ها از سال ۱۳۸۶ تاکنون در کشور آغاز شده است اما این برنامه نتوانست کشور را از مواجهه با شرایط ویژه خارج کند چرا که اولاً هدف اولیه این طرح کسب درآمد برای دولت بمنظور کاهش یارانه پرداختی برای حامل‌های انرژی بود و حتی اگر کاهش مصرف را به عنوان هدف نهایی این طرح در نظر بگیریم، این امر از ابتدا امکان‌پذیر نبود و در نهایت این طرح منجر به قطع واردات نشده است چرا که کاهش روند مصرف مستلزم افزایش عرضه داخلی با تغییر تکنولوژی است که خود فرآیندی زمان‌بر است. همچنین، مصرف بنزین در داخل پس از نظام سهمیه‌بندی نسبت به سال‌های پیش از سهمیه‌بندی تغییر چشم‌گیری نداشته است و در حال حاضر روند مصرف این فرآورده‌ها حتی با افزایش همراه است. همچنین مطالعه رایزنی و صبوری (۱۳۸۸) نشان می‌دهد که بر اساس تجربه‌های مربوط به افزایش قیمت با هدف کاهش مصرف، مصرف بنزین بر اثر تغییر قیمت این فرآورده ابتدا به صورت ضعیفی کاهش یافته و مجدداً در مدت زمان کوتاهی افزایش یافته است. بر این اساس، تنها راهکار باقی‌مانده برای تأمین نیاز بازار داخلی به فرآورده‌های نفتی، واردات این محصولات از خارج است که هر چه وابستگی به واردات فرآورده‌های مورد نیاز بیشتر باشد، علاوه بر وجود مسئله نااطمینانی نسبت به واردات، هزینه‌های ارزی سالانه برای این میزان واردات را نیز نباید از نظر دور داشت. با توجه به آنکه فرآورده‌های نفتی در بخش‌های مختلفی مانند بخش خانگی، صنعتی، تجاری و کشاورزی و همچنین به عنوان یک نهاده اولیه تولید (محصول واسطه) بکار می‌رود، نقش مهمی در تولید سایر کالاها و خدمات یا تولید سایر بخش‌های (فعالیت‌های) تولیدی و خدماتی اقتصاد ایران دارد و از این منظر در صورتی که خللی در عرضه فرآورده‌های نفتی مورد نیاز بخش‌های مختلف ایجاد گردد، می‌تواند تولید در دیگر بخش‌ها را با مشکل روبرو نماید.

از این منظر، مشاهده می‌شود که راهکارهای ارائه شده تاکنون نتوانسته است تا مسئله تأمین امنیت عرضه فرآورده‌های نفتی را برای پوشش مصرف داخلی بطور کامل حل و فصل نماید. در اینصورت، پرسش‌های متعددی بر مبنای مسائل مورد نظر ایجاد خواهند شد که باید به آنها پاسخ داده شوند. اولین پرسش در این زمینه آن است که با توجه به آنکه تأمین برخی از

---

۱. بر اساس این برنامه قرار بود تا پایان سال ۱۳۹۲ این تعداد پالایشگاه به ظرفیت تولیدی پالایشگاه‌های قبلی اضافه شوند اوایل نیوز، شبکه خبری صنعت نفت، ۱۳۸۹. برای جزئیات بیشتر به پایگاه خبری اوایل نیوز به آدرس <http://www.oilnews.ir/fa/pages/?cid=281> کد خبری ۲۸۱ مراجعه نمایید.

فرآورده‌های مورد نیاز در بازار داخل از طریق واردات صورت می‌گیرد، در صورتی که نتوان این میزان واردات را برای هر فرآورده بنا به دلایلی نظیر تحریم، محدودیت‌های ارزی و مانند آن تأمین نمود، چه شرایطی بر اقتصاد ایران حاکم خواهد بود؟ به عبارت دیگر، این شرایط در یک مدل اقتصادی به چه شکل قابل ارائه و در نهایت می‌تواند مبنایی برای تجزیه و تحلیل کمی باشد؟

دوم آنکه، با توجه به شرایطی که بر اساس پرسش اول در اقتصاد ایران حاکم خواهد بود، آثار و تبعات اقتصادی و اجتماعی ناشی از محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی مورد نیاز به دلایلی مانند محدودیت در واردات تا چه میزان بر تولید و همچنین شاخص قیمت سایر بخش‌های اقتصادی و درآمد و هزینه‌های گروه‌های اقتصادی و اجتماعی نهادهای جامعه تأثیرگذار خواهد بود؟ در این پژوهش در پی آن هستیم به شکل دقیقی به تمامی ابعاد طرح شده در این موضوع بپردازیم. برای این منظور نیاز است تا اهداف پژوهش و سؤالات اساسی پژوهش به درستی تنظیم و تبیین شوند. همچنین بررسی ابعاد مختلف این موضوع، بخشی از حل مسئله را ارائه می‌دهد. از طرف دیگر بررسی این ابعاد نیازمند بنیان نظری مشخص و دقیقی می‌باشد که به موازات آن، نیازمند استفاده از آمار و اطلاعات و پایه‌های آماری متناسب با این مسئله، جهت تعیین آثار و تبعات اقتصادی و اجتماعی بصورت همزمان خواهد بود.

۲-۱. روش‌شناسی و ساختار نظری پژوهش

جهت پاسخ به پرسش‌های اساسی یادشده در این پژوهش نیازمند ارائه مبانی نظری متناسب جهت بررسی ابعاد مذکور خواهد بود. یکی از الگوهایی که امروزه در زمینه‌های مختلف تحقیقاتی و پژوهشی دارای کاربرد وسیعی می‌باشند، الگوهای تعادل عمومی می‌باشند. از مشخص‌ترین الگوهای تعادل عمومی پرکاربرد در زمینه بررسی سنجش آثار اقتصادی و همچنین سنجش آثار اقتصادی اجتماعی، به ترتیب می‌توان از الگوهای تعادل عمومی داده-ستانده^۲ و الگوهای ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM)^۳ نام برد. الگوهای تعادل عمومی SAM به جهت آنکه توانایی سنجش همزمان آثار و تبعات اقتصادی و اجتماعی را دارا هستند، از این منظر الگوهای کامل‌تر و از درجه انعطاف‌پذیری بیشتری نسبت به الگوهای تعادل عمومی داده-ستانده برخوردار هستند. الگوهای مذکور از نوع الگوهای اقتصاد کلان کینزی هستند. به عبارتی در الگوی SAM، طرف عرضه بخش‌های اقتصادی، بصورت درونزا تعیین شده و نسبت به تغییرات تقاضا باکشش فرض می‌شوند. یعنی به ازای هر میزان تقاضا در ساختار الگوهای مذکور، عرضه قابلیت انعطاف داشته و به ازای هر میزان افزایش تقاضا در بخش‌های اقتصادی (سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی)، عرضه خواهد شد یا تولید افزایش خواهد یافت.

2. Input-Output Approach

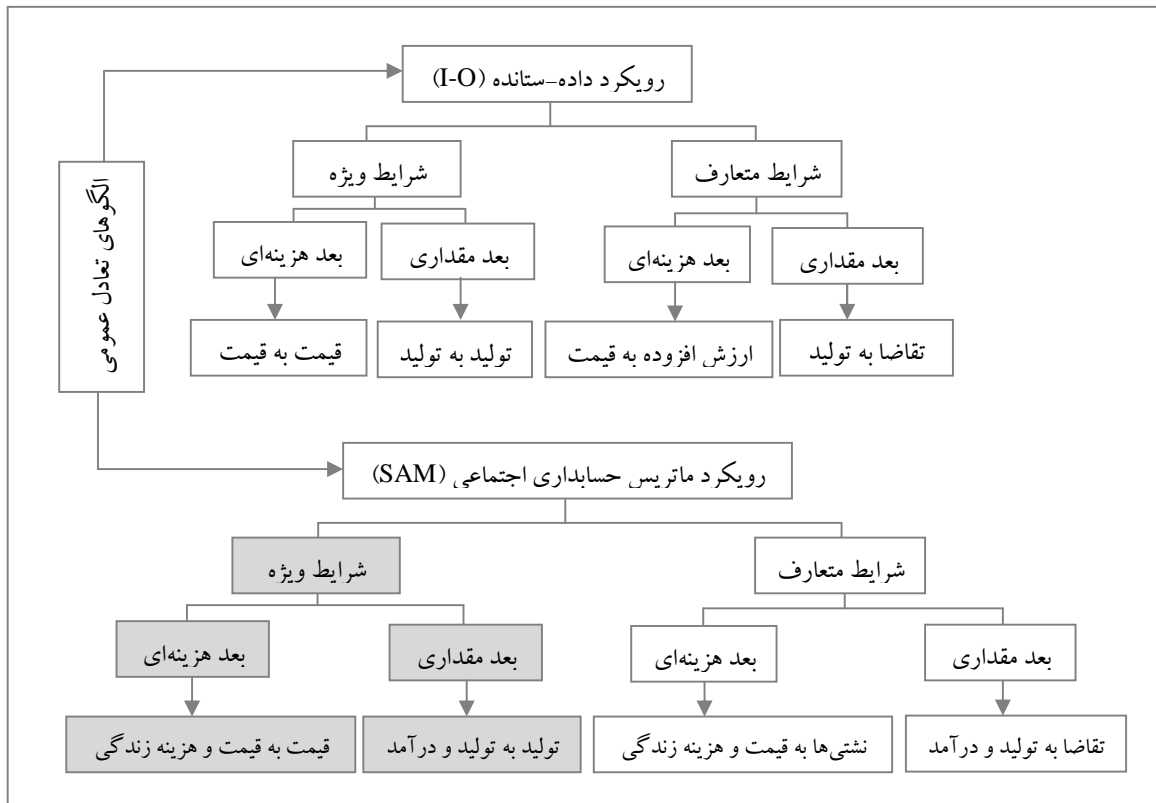
3. Social Accounting Matrix Approach (SAM)

در اصطلاح، به الگوهای SAM در شرایط مذکور، الگوهای SAM تقاضامحور در شرایط متعارف گفته می‌شود. روش‌شناسی مذکور در بسیاری از مطالعات که در مروری بر پیشینه پژوهش (فصل سوم) به آنها اشاره می‌شود، مورد توجه بسیاری از پژوهشگران در داخل بوده است که از جمله آنها می‌توان به مطالعات سلامی و پرمه (۱۳۸۰)، سلامی (۱۳۸۲)، بانوئی و سایرین (۱۳۸۲)، بانوئی و سایرین (۱۳۸۳)، کیائی‌ها (۱۳۸۶)، بانوئی و پروین (۱۳۸۷)، پروین و سایرین (۱۳۸۸)، بانوئی و مؤمنی (۱۳۸۹)، حیدری و پرمه (۱۳۸۹)، انصاری و سایرین (۱۳۹۰)، فریدزاد و سایرین (۱۳۹۰) و پرمه و سایرین (۱۳۹۰) اشاره نمود. اما با توجه به پرسش‌های اساسی مورد اشاره، الگوهای SAM تقاضامحور در شرایط متعارف به چند علت جهت سنجش کمی آثار و تبعات اقتصادی اجتماعی محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی که اهداف این تحقیق می‌باشد، مناسب نیستند:

اول- به دلیل وجود محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی ناشی از فرض محدودیت در واردات، دیگر نمی‌توان شرایط مورد بررسی اقتصاد ایران را به عنوان شرایط متعارف در نظر گرفت و در اصطلاح اقتصاد ایران وارد شرایط خاص و ویژه خواهد شد. همان‌طور که در مقدمه فصل نیز اشاره شد، شرایط ویژه، شرایطی را برای فعالیت اقتصادی بخش‌ها ایجاد می‌کند بطوری که بخش‌های عرضه‌کننده نمی‌توانند کالاها و خدمات مورد نظر خود را به میزان نیاز بخش‌های تقاضاکننده همانند گذشته فراهم آورند. در مطالعات مختلفی که در سطح بین‌المللی صورت گرفته است عموماً مواردی از جمله پیک نفتی، تحریم‌های اقتصادی، جنگ، خشکسالی، ممنوعیت در صید ماهی و مواردی مشابه به عنوان عواملی که می‌توانند منجر به شرایط ویژه شوند، ارائه شده‌اند.

دوم- با توجه به مسئله محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی، الگوی کلان‌کینزی در الگوی SAM و انعطاف‌پذیری عرضه در برابر تغییرات تقاضا مشاهده نمی‌شود زیرا بخش فرآورده‌های نفتی با محدودیت مواجه شده و از این منظر مانند گذشته نمی‌تواند تقاضای بیشتر از بنزین، گازوئیل و گاز مایع را پاسخ گو باشد. از این منظر الگوی مذکور با توجه به محدودیت عرضه، کارایی لازم جهت سنجش آثار و تبعات اقتصادی اجتماعی مورد نظر پژوهش را نداشته و نیازمند اصلاح است. در اینصورت، الگوی اصلاح شده SAM به الگوی SAM عرضه‌محور در شرایط ویژه تبدیل می‌شود. از این منظر، می‌توان الگوهای تعادل عمومی داده-ستانده و SAM را در قالب‌های مختلفی جهت سنجش کمی آثار اقتصادی و آثار اقتصادی- اجتماعی طبقه‌بندی نمود که در اینصورت ضرایب فزاینده کلان اقتصادی نیز به تبع این طبقه‌بندی، از هم مجزا شده و در قالب موضوع مورد بررسی بکار گرفته می‌شوند.

نمودار (۱-۱). طبقه‌بندی از الگوسازی تعادل عمومی داده-ستانده و ماتریس حسابداری اجتماعی در شرایط متعارف و ویژه

در نمودار (۱-۱)، این طبقه‌بندی از الگوهای تعادل عمومی یادشده ارائه شده است. در این نمودار، بخش‌هایی (آشیاانه‌هایی) که با رنگ سفید مشخص شده‌اند، در سال‌های اخیر مورد توجه طیف وسیعی از پژوهشگران در ایران بوده است. بر مبنای دلالت‌های ارائه شده، شاخه دوم که با رنگ خاکستری در نمودار (۱-۱) مشخص شده است، به عنوان الگوی مورد استفاده در این پژوهش بکار گرفته می‌شود.

الگوی اصلاح‌شده SAM یا به عبارت بهتر، الگوی SAM عرضه‌محور در شرایط ویژه دارای ویژگی‌هایی است که می‌تواند با توجه به مسئله محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی مورد توجه قرار گیرد که در مدلسازی این پژوهش دارای اهمیت است:

اول- در شرایط ویژه که یک یا چند بخش اقتصادی با محدودیت عرضه مواجه می‌شوند، آثار و تبعات اقتصادی اجتماعی در دو بعد مقداری (تولید) و هزینه‌ای (قیمت) می‌تواند مورد سنجش و بررسی قرار می‌گیرد.

دوم- با بکارگیری الگوی SAM عرضه‌محور در شرایط ویژه در ابعاد مقداری (تولید)، می‌توان میزان آثار و تبعات کاهش تولید بخش‌های اقتصادی، کاهش درآمد عوامل تولید و کاهش درآمد گروه‌های اقتصادی و اجتماعی خانوارها ناشی از محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی را مورد سنجش قرار داد. در اینصورت ماتریس ضرایب فزاینده در این الگوها از حالت

ضرایب فزاینده تقاضا به تولید و درآمد در شرایط متعارف به الگوی ضرایب فزاینده تولید به تولید و درآمد تغییر می‌کنند.

سوم- با بکارگیری الگوی SAM عرضه‌محور در شرایط ویژه در ابعاد هزینه‌ای (قیمتی)، می‌توان میزان آثار و تبعات افزایش شاخص قیمت بخش‌های اقتصادی (شاخص قیمت تولیدکننده)، شاخص قیمت عوامل تولید و شاخص هزینه‌های زندگی ناشی از محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی را مورد سنجش قرار داد. در اینصورت ماتریس ضرایب فزاینده در این الگوها از حالت ضرایب فزاینده نشتی‌ها به قیمت و هزینه زندگی در شرایط متعارف به الگوی ضرایب فزاینده قیمت به قیمت و هزینه زندگی تغییر می‌کنند. این نوع الگوسازی در ادبیات نظری به الگوی متغیر مختلط^۴ نیز شناخته می‌شود که در فصل چهارم بیشتر به دلایل این نامگذاری پرداخته می‌شود.

با توجه به مواردی که تاکنون مطرح شده است، پژوهش حاضر به لحاظ مبانی نظری و پایه‌های آماری نسبت به سایر پژوهش‌هایی که تاکنون در زمینه ماتریس‌های حسابداری اجتماعی انجام شده است، بر اساس موارد ذیل تا حدودی متمایز است:

الف- رویکرد ماتریس حسابداری اجتماعی در شرایط ویژه مورد توجه طیف اندکی از پژوهشگران در داخل کشور تنها در ابعاد مقداری صورت گرفته است که از جمله آنها می‌توان به مطالعه گلشاهی (۱۳۹۰) و بانویی (۱۳۹۱) اشاره نمود. از این نظر، مطالعه مربوط جهت مطالعه و سنجش کمی آثار و تبعات اقتصادی اجتماعی محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی در ابعاد مقداری (تولید) کاربردی از این مطالعه را برای فرآورده‌های نفتی صورت داده است.

ب- رویکرد SAM عرضه‌محور در شرایط ویژه جهت بررسی ابعاد هزینه‌ای (قیمتی) محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی برای اولین بار در داخل کشور انجام می‌شود. مدل مورد نظر که در بسیاری از مطالعات بین‌المللی به عنوان یکی از محدودیت‌های تحقیق مورد اشاره قرار گرفته است، با ارائه سناریوسازی مربوطه، در راستای ابعاد مقداری (تولید) و با حل دوگان مسئله مقداری SAM عرضه‌محور در شرایط ویژه، ابعاد هزینه‌ای محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی را مورد بررسی و سنجش کمی قرار داده است.

ج- جهت سنجش آثار و تبعات مقداری و هزینه‌ای، نیازمند پایه‌های آماری متناسب با مسئله خواهیم بود. به همین علت، در این پژوهش برای اولین بار، با استفاده از روش‌های ریاضی و نرم‌افزارهای IO-SAM و Microsoft Excel و از «ماتریس حسابداری اجتماعی حامل‌های انرژی سال ۱۳۸۵» که برای این منظور محاسبه شده است، استفاده می‌گردد.

۱-۳. اهداف پژوهش

می‌توان اهداف این پژوهش نظری و کاربردی را در قالب چند نکته به طور خلاصه ارائه نمود:

الف- بررسی و تبیین وضعیت اقتصادی در شرایط ایجاد محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی.

ب- بررسی و سنجش کمی آثار و تبعات تولیدی (ابعاد مقداری) ناشی از محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی وارداتی بر تولید سایر بخش‌های اقتصادی و درآمد گروه‌های اقتصادی و اجتماعی خانوارها

ج- بررسی و سنجش کمی آثار و تبعات قیمتی (ابعاد هزینه‌ای) ناشی از محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی وارداتی بر شاخص قیمت بخش‌ها و شاخص هزینه‌های زندگی گروه‌های اقتصادی و اجتماعی خانوارها.

د- مقایسه نتایج حاصل از سنجش کمی آثار و تبعات مقداری و قیمتی محدودیت عرضه فرآورده‌های نفتی با سایر مطالعات انجام شده بویژه مطالعات مربوط به سیاست‌های طرح هدفمندی یارانه حامل‌های انرژی.

ه- ایجاد پایه‌های آماری متناسب با اهداف پژوهش و محاسبه «ماتریس حسابداری اجتماعی انرژی سال ۱۳۸۵» بر مبنای جدول داده- ستانده انرژی سال ۱۳۸۵ وزارت نیرو.

۱-۴. واژگان اختصاصی پژوهش

شرایط متعارف: شرایط متعارف در الگوهای تعادل عمومی مانند ماتریس حسابداری اجتماعی به شرایطی اطلاق می‌گردد که تمامی بخش‌های عرضه‌کننده بدون هیچ‌گونه محدودیتی تمامی نیازهای بخش تقاضاکننده را تأمین نمایند.

شرایط ویژه: شرایط ویژه در الگوهای تعادل عمومی ماتریس حسابداری اجتماعی به شرایطی اطلاق می‌گردد که برخی از بخش‌های عرضه‌کننده مشمول شرایط ویژه قرار می‌گیرند و بدین ترتیب قادر به تأمین تمام نیازهای بخش تقاضاکننده نباشند.

الگوی متغیر مختلط: الگویی است که دارای دو ویژگی اساسی است. اول آنکه بر اساس این نوع الگوها، شرایط متعارف و شرایط ویژه ترسیم می‌شوند و دوم آنکه حاوی متغیرهای برونزا و درونزای ترکیبی هستند. به عبارت دیگر متغیرهای درونزا به عنوان متغیر برونزای بخش دارای محدودیت عرضه تلقی می‌گردند و همچنین متغیرهای برونزا به عنوان متغیر درونزا تلقی می‌شوند. در این صورت رویکرد ضرایب فزاینده به جای ضریب فزاینده تقاضا به تولید و درآمد در الگوی تقاضامحور لئونتیف به ضریب فزاینده تولید به تولید و درآمد تبدیل می‌گردد. در چارچوب رویکرد هزینه‌ای (قیمتی) نیز این مسئله به جای رویکرد نشتی‌ها به قیمت و هزینه زندگی، به رویکرد قیمت به قیمت و هزینه زندگی تبدیل می‌شود.

ضریب فزاینده تقاضا به تولید و درآمد: این ضرایب بطور کلی در شرایط متعارف اقتصادی کاربرد دارند. این ضرایب می‌توانند آثار و تبعات تغییرات در تقاضای نهایی را بر تغییرات تولید و